

Jana Wohlmuth Markupová

IVAN M. HAVEL

Od Puzuka k Sakatekovi
(1938–1989)

ORÁLNÍ HISTORIE A SOUDOBÉ DĚJINY

KAROLINUM

Ivan M. Havel

Od Puzuka k Sakatekovi
(1938–1989)

Jana Wohlmuth Markupová

Recenzovali: prof. Mgr. Martin C. Putna, Dr.
PhDr. Jiří Suk, Ph.D., DrSc.

Vydala Univerzita Karlova, Nakladatelství Karolinum
Praha 2017
Redakce Petra Bilková
Grafická úprava Jan Šerých
Sazba Nakladatelství Karolinum
První vydání

Tato publikace byla vydaná ve spolupráci s Knihovnou Václava Havla
(www.vaclavhavel-library.org).

Na obálce je užita fotografie Ivana M. Havla a na frontispisu jeho kresba
(Archiv Ivana M. Havla / Knihovna Václava Havla)

© Univerzita Karlova, 2017
Text © Jana Wohlmuth Markupová, 2017
Photography © Archiv Ivana M. Havla / Knihovna Václava Havla, 2017

ISBN 978-80-246-3616-0
ISBN 978-80-246-3630-6 (pdf)

Univerzita Karlova
Nakladatelství Karolinum 2017

www.karolinum.cz
ebooks@karolinum.cz

Prarodičům

OBSAH

Poděkování	11
Předmluva	13
Havlovské preludium	18
„Duch rodiny“	23
Na rozhraní republik	30
Třetirepubliková léta na Havlově	33
Po Únoru	37
Dospívání v padesátých letech	44
Ve Skautu	46
Problémy se studiem	47
Samostudium	50
Na vojně	51
Vstup do širší společnosti za doprovodu bratra	53
Arsemid	58
Ptydepe	60
Léta šedesátá, léta studentská	63
Na ČVUT	64
Věci rodinné a osobní v ovzduší pražského jara	66
Berkeley	69
Léta sedmdesátá, léta vědecká	78
Semináře	81
První zkušenost s StB: kauza Matematik	84
Po Chartě 77	87
Svazek a. č. 844731 MV, krycí jméno Sáva	89
Po úmrtí profesora Patočky	96

Problémy v zaměstnání	97
Postchartovní intermezzo	101
Od vědy k filozofii (vědy)	101
Salón a Edice Expedice Dani Horákové	103
Nové cesty myšlení	107
Pondělky	110
Edice Expedice	114
Úvaha o neoficiální kultuře	117
Klíčový rok 1979	119
Mezi ÚTIA a Metou	126
Robotika, kniha plná paradoxů	128
Změněná pracovní schopnost	130
V Metě	131
Kauza Karavan	131
Seznámení se Zdeňkem Neubauerem	134
Dopisy od Ivana	136
Ne(snadno)dostupný svět filozofie	141
Výlety fyzické i metafyzické	144
Filozofická fikce aneb fi-fi	144
Kampademie	146
Svatojánský výlet	149
Dialogy Sidonia a Sakateky	151
K pověžeňským hrám Václava Havla	153
Osmdesátá léta z jiného úhlu pohledu	162
Proměny partnerské i pracovní	162
Trvající nátlak StB	165
Světlá stránka let osmdesátých: Hrobka a další	168
Spolupráce s bratrem	171
Sametová revoluce	175
V Občanském fóru	177
 Závěrem	 181
Summary	185
Ediční poznámka	189
Literatura	190
Příloha	199

Vlastně na tom není nic divného – celý náš život,
vše, co každý z nás prožil, prožívá a prožije,
i vše, co s tím souviselo, souvisí a bude souviset,
je neopakovatelné, nepřenositelné, unikátní –
a unikavé.

Ivan M. Havel

PODĚKOVÁNÍ

Při zbežném pohledu na poznámky pod čarou je jasné, že děkovat v první řadě Ivanu M. Havlovi, protože bez něj by tato práce v *této* podobě nemohla nikdy vzniknout, by bylo – minimálně ze šedesáti procent! – redundantní. Na druhou stranu, v rámci pytydepovského zachování jednoznačnosti sdělení: mnohokrát děkuji především Ivanu M. Havlovi za veškerý čas, důvěru a ochotu, které mi věnoval, a za trpělivost, kterou se mnou v posledních šesti letech měl.

Děkuji také Markétě Goetz-Stankiewiczové, Daně Horákové, Andreji Krobovi, Zdeňku Neubauerovi (†), Martinu Paloušovi a Radimu Paloušovi (†) za ochotu si se mnou o Ivanu M. Havlovi – a nejen o něm – povídat. V této souvislosti děkuji také Marii Svobodové, za zpřístupnění rodinné korespondence náleží můj velký dík též Květě Dienstbierové.

Za laskavé poskytnutí vlastních rozhovorů děkuji Gabriele Romanové a Kristýně Shonové, za cenné rady k samotnému textu pak Petře Čáslavové a Jiřímu Sukovi.

Za všestrannou pomoc mockrát děkuji Martinu C. Putnovi a Miroslavu Vaňkovi, za další nápady a zkrocení textu do současné podoby děkuji především Pavlu Hájkovi a Petře Bílkové. Za pomoc s výběrem fotografií patří mé velké díky zejména Ericě Zlamalové.

Závěrem děkuji Petru Wohlmuthovi a všem svým nejbližším.

PŘEDMLUVA

Rodina Havlova se na první pohled zdá být dostatečně známá. Život Václava Havla byl několikrát zpracován knižně, stejně tak životní příběhy obou jeho manželek. Starší rodinnou historii zachytil v knize *Mé vzpomínky* Václav M. Havel, Miloši Havlovi se velice podrobně věnovala Krystyna Wanatowiczová ve své knize *Miloš Havel – český filmový magnát*. Nápad psát práci o někom z rodiny Havlových se tedy setkával s překvapením a (nevyslovenou) otázkou, není-li již trochu „přehavlováno“. Z výše řečeného je ale zřejmé, že život jiného člena této rodiny zatím soustavněji popsán nebyl,¹ a proto jsem se na podzim roku 2011 rozhodla zpracovat biografii Ivana M. Havla.

Od počátku mi však šlo o nahlédnutí Ivana M. Havla *nejen* jako bratra, švagra, vnuka, syna či synovce, ale především jakožto svébytnou osobnost, která šla svou vlastní cestou. Na této cestě se někdy setkala s tím, co jí bylo předpřipraveno vlastní rodinou, jindy zase objevovala dosud nepoznané a utvářela věci nové.

Ve své práci se snažím navázat na tradici personalismu, v českém prostředí zastoupeného v různých oblastech například Františkem X. Šaldou, Václavem Černým či Martinem C. Putnou, a zachytit život Ivana M. Havla *nějak jinak* než pouze výčtem biografických dat. Jednotlivé události v jeho životě samy o sobě mohou být jistě poutavé, ale nepoznáme z nich to, co je spojuje, a tím je osobnost jednoho konkrétního člověka.

Každý autor biografie však nutně stojí před problémem, co do knihy zahrnout a co nikoli, co je podstatné a co marginální, nemluvě o situaci, kdy se vnější podmínky měnily tak rychle a zásadně jako ve

1 Výjimkou budiž knižní rozhovor s Ivanem M. Havlem, který vyšel v roce 2017 (viz Lukeš, Jan: *Právě proto, že jsem*. Knihovna Václava Havla, 2017).

20. století ve střední a východní Evropě. Zatímco prvních 51 let života Ivana M. Havla proběhlo sice v rámci několika politických režimů, ale v zásadě v obdobných podmínkách, to jest v občanské nesvobodě (nemluvě o období protektorátu) či velmi křehké svobodě, život po roce 1989 je toho opakem. Obě období přitom mají specifické problémy, jakož i mnohé, co je spojuje. Tato kniha se však ze snahy o určitou ucelenost zabývá pouze obdobím do roku 1989, které můžeme s trochou nadsázky nazvat jakýmsi prvním dějstvím.

Při rekonstrukci děje, postav i kulis – tedy během výzkumu – sehrály klíčovou roli dva druhy pramenů, a sice písemné (především literární texty a archivní dokumenty StB) a prameny vzniklé metodou orální historie.² Na svůj výzkum jsem přitom nazírala (spíše) konstruktivistickým paradigmatem, jak jej definuje Miloš Havelka, jsouc si vědoma toho, že mé závěry a interpretace se mi nezjevují jaksi *objektivně* a *samy od sebe*,³ nýbrž že je jako historička *konstruuji* a do jisté míry předmět svého výzkumu *vytvářím*.⁴ Jak mě správně upozornil filozof a přítel Ivana M. Havla Zdeněk Neubauer, sami aktéři si vůbec nemuseli být vědomi toho, že jedno a druhé spolu může nějak souviset, jednali nevědomě, podvědomě, a kladu-li já tyto dvě věci do souvislostí, pak je sama de facto tvořím.

Z personalistického zaměření této práce ovšem plynou dvě omezení: odborné a „soukromé“. Jsem si vědoma toho, že bude-li knihu číst odborník na minimálně jednu z disciplín, jimiž se Ivan M. Havel ve svém životě zabýval či zabývá, bude zřejmě postrádat poučenější vhled. Mně však nešlo ani tak o samotný obsah vědecké práce Ivana M. Havla, ostatně ta je vědecké komunitě dobře dostupná, jako spíše o vztah toho, co dělal, a o vztah k němu samému. Nesnažím se tedy například analyzovat filozofické dialogy a výlety se Zdeňkem Neubauerem z pohledu, jak autoři pracují s tím či oním pojmem a zda napsal toto již někdo dříve. Ptám se především po tom, proč to dělali a co to pro ně znamenalo.

Druhé omezení se týká Havlova soukromí. V práci se snažím na Ivana M. Havla zaměřovat především jako na intelektuála a vědce

2 Podrobně je teorie a metodologie výzkumu zpracována v původní diplomové práci: Markupová, Jana: „*Co je to já? Ivan Havel? To je jméno, to nejsem já.*“ *Biografie Ivana M. Havla*.

3 Havelka, Miloš: Co může znamenat „filozofie“ v tzv. „filozofii dějin“, s. 196.

4 Horský, Jan (ed.): *Kulturní a sociální skutečnost v dějepisném myšlení: příspěvky k dějinám českého dějepiscetví doby Gollovy školy*, s. 5.

a jako na osobu veřejnou. Otázky soukromé jsou tak zde přítomny pouze v případech, kdy to považují za nezbytné, protože mohou mít (byť) nepřímý vliv na to intelektuální či veřejné.

Stejným principem jsou zde popsány i problémy, které svým nátlakem Ivanu M. Havlovi způsobovala StB. Domnívám se totiž, že o intelektuálních aktivitách nelze mluvit bez přihlédnutí k vnějším podmínkám, za kterých se odehrávaly. A jsou-li tyto podmínky natolik invazivní, jako StB, potažmo komunistický režim, bezpochyby byla, nelze je přehlížet tím spíš, že o krocích StB vůči Ivanu M. Havlovi dosud nebylo uceleně pojednáno.

Jestliže jsem na začátku řekla, že tato knížka začala vznikat na podzim roku 2011, musím se zde ještě na chvíli zastavit, respektive výjimečně otočit role a uvést svou vlastní vzpomínku na první setkání s Ivanem M. Havlem.

Náš první rozhovor byl totiž naplánován na pondělí 19. prosince 2011 dopoledne. V neděli 18. prosince kolem poledního oblétna svět zpráva o úmrtí jeho bratra Václava. Kromě osobní reakce na tuto zprávu bylo třeba reagovat též z pozice výzkumnice, tedy *nějak* se postavit k nové situaci. Textovou zprávou jsem Ivanu M. Havlovi kondolovala a ujistila ho, že samozřejmě považují naši zítřejší schůzku za přesunutou na neurčito s tím, ať se sám ozve, až bude mít čas a chuť ji uskutečnit. Tímto jsem považovala svou badatelskou úlohu pro tento den za splněnou a vydala jsem se spolu s dalšími na Václavské náměstí veřejně projevit soustrast. Jako jedno z prvních se konalo *čtení z Havla*, jemuž má tehdejší zásoba havlovské literatury (v rámci přípravy na první rozhovor) byla nakonec docela nápomocna.

Situace nabírala na absurditě, kterou měl ovšem dovršit sám Ivan M. Havel. Ve chvíli, kdy jsem byla na cestě domů, odpověděl na mou textovou zprávu s tím, že mám k němu domů přece jen přijít ve smlouvenou hodinu, že se alespoň domluvíme na spolupráci do budoucna. Netřeba snad uvádět, že z prvního osobního setkání s Ivanem M. Havlem i z návštěvy bytu na Rašínově nábřeží jsem byla nervózní už dříve, natož pak v takové situaci. V tu chvíli člověk začne řešit nejružnější otázky: jak pozdravit, zda přát dobrý den po smrti bratra, zda znovu kondolovat; a jak se bude cítit, tvářit? (Nezapomínejme, že se vše odehrávalo v rádech hodin, kdy nebylo k dispozici ještě žádné veřejné vyjádření Ivana M. Havla.) Nevěděla jsem, zda tam bude ještě někdo, anebo budeme sami, zda mám být oblečena v černém, a tak dále.